

Kitap Tanıtımı / Book Review

Ahmet Biçer*

Mehmet Özkan,

*Foreign Policy After Tahrir Revolution: (Re)-
Defining the Role of Egypt in the Middle East* Ankara:
Lap Lambert Academic Publishing, 2011

Mehmet Özkan'ın 2011 yılında yayımlanan "Foreign Policy After Tahrir Revolution: Re-Defining the Role of Egypt in the Middle East" (Tahrir Devriminden Sonra Dış Politika: Mısır'ın Ortadoğu'daki Rolünü Yeniden Tanımlamak) adlı kitabı 137 sayfadan ve 6 bölümden oluşmaktadır. Kitap, Mısır'ın 1930'dan devrim sonrasına kadar geçen süreçte Kahire'nin Filistin-İsrail çatışmasına yönelik politikalarını Mısır'ı Eksen Orta Güç kavramı çerçevesinde tanımlayarak Konstrüktivist teorinin kuramsal ve kavram araçlarından yararlanarak açıklamaktadır. Özkan kitap boyunca Mısır'ın Ortadoğu bölgesel sisteminde anahtar bir ülke konumunda olduğunu ileri sürerek yeni bir güç kavramsallaştırma denemesiyle Tahrir devrimi sonrasındaki dış politikasına odaklanmıştır. Devrimin hemen sonrasında yazılan bir kitap olması nedeniyle bugün Mısır'ın yeni bölgesel siyasetine ilişkin bazı eksiklikleri olsa da kitap genel olarak Mısır dış politikasını özel olarak da Mısır'ın Filistin politikasını anlamak için bir başlangıç niteliğini taşımaktadır. Mübarek sonrası siyasi atmosferin henüz tam olarak netleşmediği bir dönemde Mısır'ı yeniden kavramsallaştırmanın oldukça zor olduğu düşünüldüğünde, gelecek perspektifi ile ilgili kısımların eksik kaldığı söylenebilir, fakat konu ile ilgilenenler için farklı bir bakış ve çalışma alanı sunmasından dolayı incelenmesi gereken bir çalışmadır.

Kitabın giriş kısmında Mısır'da yaşanan devrimin kısa bir değerlendirmesi yapan Özkan, Mısır'ın Ortadoğu için önemi üzerinde durmuştur. İkinci bölümde ise çalışmanın problematığının ne olduğundan, amaç ve gerekçelerinden ve metodolojisinden bahsedilmiştir; buna göre temel problematik, Mısır'ın Ortadoğu'daki etkisinin her geçen gün neden düştüğüdür. Ardından devletler hiyerarşisinin var olduğu varsayımına dayanarak küresel sistem içerisindeki devletlerin pozisyonlarına atıf yapan "Orta güç" kavramı ile Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzeni politikalarını anlamaya yardımcı bir kavram olan "Eksen ülke" kavramlarının bileşiminden oluşan Eksen Orta Güç kavramı tanımlanmıştır. Değerlendirmeler sayısal verilerden ziyade sosyo-kültürel faktörleri öne çıkaran Konstrüktivist teori bağlamında yapılmıştır. İlerleyen kısımlarda ise Mısır'ın 1930'dan günümüze kadar olan dönemde Filistin-İsrail çatışmasına ilişkin politikasının bir dönemlendirilmesi yapılmıştır. Bu kapsamda Mısır dış politikasını etkileyen iç ve dış çevrelere değinilmiştir. Beşinci bölümde ise, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ortaya konulan veriler kullanılarak Kahire'nin Filistin-İsrail sorununa ilişkin politikasında gerçekleşen değişimin asıl sebepleri ve bunun Ortadoğu'da Mısır'ın rolüne olan etkisi anlaşıl-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

maya çalışılmıştır. Son bölümde ise kitabın kısa bir özeti yapılarak çalışmanın genel bulguları belirtilmiştir.

Kitap Eksen Orta Güç kavramı ve Konstrüktivist teoriyi kullanarak sorunu açıklarken kendini de literatür içerisinde farklı bir konuma yerleştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla kapsamlı literatür taraması yapılmış, bunun yanı sıra Mısırlı liderlerin konuşmalarından, resmi yayınlardan ve gazetelerden de yararlanılmıştır. Çalışmanın ortaya koyduğu iki temel sorundan ilki; tarihsel olarak Mısır'ın Filistin-İsrail çatışmasına yaklaşımı ve Mısır'ın politikasını belirleyen temel unsurların ne olduğu ile Mısır'ın Filistin-İsrail politikasına yaklaşımının Ortadoğu'da Mısır'ın liderlik ve güvenilirliğini nasıl etkilediğidir.

Özkan, ileri sürdüğü argümanı kanıtlamak ve izlediği metodolojinin daha iyi anlaşılabilmesi sebebiyle öncelikle belirli tanımlamalara yer vermiştir. Bu çerçevede Ortadoğu politikalarında anahtar oyuncu olarak tanımlanan Mısır'ın rolü Eksen Orta Güç kavramı içerisinde açıklanmıştır. Çalışmanın metodolojisi büyük çoğunlukta niteliksel bir yapıya sahiptir. Bu metodoloji ifadeler üzerine vurgu yapmaktadır. Çalışmada ilk olarak, bir değerlendirme incelemesi kapsamında olayları anlamaya yönelik yorumlayıcı yöntem kullanılmıştır. İkinci olarak da, farklı olaylar, aktörler ve davranışlar arasındaki etkileşime odaklanan konstrüktivist bir temelden hareket etmektedir.

Kitapta sorunun ayrıntılarına inilerek dini - politik sebepler üzerinde durulmuştur ve Mısır'ın Filistin-İsrail çatışmasına ilişkin politikaları tanımlanarak dönemsel olarak sınıflandırmakta ve bu politikaları etkileyen unsurlar ele alınmaktadır. 1930'lardan günümüze Mısır'ın Filistin-İsrail çatışmasına ilişkin politikası değişen liderler ve liderlerin politikaları çerçevesinde sınıflandırılmıştır. 1948 öncesi halen Britanya egemenliği altında bulunan Mısır'ın Filistin'e ilişkin politikası büyük oranda toplumsal faaliyetler kapsamında ve Britanya varlığını bertaraf etmek kapsamında biçimlenmiştir. 1948-1957 tarihleri arasında Filistin sorununun İslami bir sorun olarak tanımladığı dönemdir. Bu dönemde Müslüman kardeşlerin Mısır politikası hem zirve yapmıştır hem de son bulmuştur. Bu dönemdeki yaklaşım daha çok İslami yönlendirme ile olmuştur. Filistin'e yardımın gerekliliği İslami çerçevede vurgulanmıştır. Filistin sorunu Müslüman dünyasının çıkarı ile özdeşleştirilmiştir. 1956 Süveyş Krizi sonrasında Nasır Mısır'da ve Ortadoğu'da Arap lideri olarak gücünü sağlamlaştırırken Pan-Arabizm politikası da zirve yapmıştı. Milliyetçi tek parti rejiminin cumhurbaşkanı Nasır muhalefeti tasfiye ederek gücü eline aldı ve İslami unsurları tasfiye etti, hatta kimilerini mahkûm ve infaz etti. Böylece 1967'ye kadar Filistin sorununa Pan-Arabizm perspektifinden bakılmıştır. Pan-Arabizm özgür bir Filistin talep ediyordu. Nasır döneminde zirve yapan Arap milliyetçiliği ile Mısır'ın kazandığı saygınlık ve güvenilirlik Enver Sedat döneminde İsrail ile imzalanan Camp Dawid Barış Anlaşması ile büyük ölçüde kırılmıştır ve Mısır İslam Dünyası'ndan dışlanmıştır. Ardından gelen Mübarek döneminde ise Filistin sorunu ile ilgili Soğuk Barış ve/veya politikasızlık dönemi başlamıştır. Nitekim barış amaçlı ve milli çıkarlar temelli İsrail ile olan ilişkiler hariç tutulursa Mısır uzun dönemli ve net bir Filistin politikası gerçekleştirmemiştir. Bu da açıkça göstermektedir ki Mısır'ın soruna bakışı pragmatik ve çıkarıcıdır. Şubat 2011'de Tahrir Meydanı'ndaki ayaklanmaların Mübarek rejimini düşürmesinin ardından ise Filistin için tekrar taze umutlar doğmuştur. Fakat Mısır yeni sistemini ve politikalarını henüz belirleyememesi sebebiyle Filistin sorununa ilişkin politikasını da henüz be-

lirleyememiştir.

Özkan, çalışmasında Mısır devriminin dünyadaki diğer devrimlerden farklı olmadığını ve her devrim gibi bu devrimin de belli aşamalardan geçtiğini ve geçmekte olduğunu söyleyerek devrimin ardından Mısır halkı tarafından talep edilen siyasi ve toplumsal değişimleri sağlayacak olan dinamikler üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede Mısır dış politikasının ikilem ve sorunlarından, söylemlerinden, Mısır'ın üstünlük ve uzlaştırıcı rolünden bahsedilmektedir. Bu çerçevede Mısır Arap, Afrikalı ve Avrupalı kimlikler arasında tutarlı bir politika oluşturmaya çalışmıştır ve bu durum Muhammed Ali Paşa döneminden itibaren hem entelektüel hem de politik bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. 20. YY'nın başından itibaren ise asıl problem özgürlük meselesi olmuştur. İslam ile birleştirilen özgürlük hareketi ve Anti-sömürgecilik söylemleri Mısırlıların dünya görüşünde önemli bir unsur oluşturmuştur ve bu algı özellikle 1930'larda Filistin sorununa olan yaklaşımda belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Nasır iktidara geldikten sonra, her ne kadar Bağlantısızlar Hareketi ve Anti-sömürgecilik söylemleri aracılığı ile Afrika ile işbirliği yapılmışsa da, bu üçlü denge diğer kimliklerden çok Pan-Arabizm lehine değişmiştir. Enver Sedat döneminde ise yavaş yavaş Batılı kimliğe doğru kayma gerçekleşmiştir. Bu şekilde Afrika boyutunun göz ardı edilmesi Afrika ülkeleriyle paylaşılan Nil suyu ile alakalı tartışmalarda Mısır için yıkıcı bir deneyime neden olmuştur. Benzer şekilde Arap boyutunun göz ardı edilmesi ise Mısır'ın Arap-İsrail çatışması üzerindeki etkisinin azalmasına sebep olmuştur. Özkan'a göre Mısır'ın dış politikasında bu kimliklerin uyumunu ne kadar sağlayabildiği henüz net olmamakla beraber Mısır eski dışişleri bakanı Nabil Al-Arabî'nin Afrika açılımı, Filistinli gruplar arasında arabuluculuk sağlama, İran ile diplomatik bağları sağlamlaştırma ve Körfez ülkeleriyle samimi diyalogların geliştirilmesi dış politikada bu uyumu sağlama çabaları olarak görülmelidir. Bu bulguların getirdiği sonuç ise, Arapların Mısır olmadan bölgesel ve uluslararası rakipleri ile ne savaşabileceği ne de barış yapabileceğidir. Bu sebeple Özkan, Mısır'ın dâhil olmadığı bölgesel bir işbirliğini veya bölgesel bir sorunun çözümünü hayal olarak değerlendirmekte ve Mısır'ın bölgenin entelektüel, politik ve ekonomik çizgisini belirlediğini söylemektedir.

Son bölümde yazar Mısır'ın bölgesel etkisini niçin ve nasıl kaybettiğini açıklamaktadır. Öncelikle Filistin politikasının Kahire'nin dış politikası için önemini tayin eden unsurlar üzerinde durulmuştur. Ardından Mısır'ın entelektüel liderlik eksikliği ve politik liderlik eksiklikleri üzerinden Ortadoğu'da etkisinin niçin az olduğunu açıklamaktadır. Özkan'a göre Mısır, Nasır döneminde olduğu gibi bölgede etkili olmak istiyorsa Filistin yaklaşımına yeni bir tanımlama getirmek zorundadır. Böyle bir süreç bölgenin barış ve güvenliğine de fayda sağlayacaktır bu sebeple Mübarek sonrası Mısır dış politikasının kilit belirleyicisi bu olacaktır.

Sonuç olarak, Kitap hemen devrim sonrası yazılması sebebiyle son dönemle alakalı derinlemesine analizlerin yapıldığı bir çalışma olmasa da hem yeni bir kavramsallaştırma çabasıdır hem de devrim sonrası Mısır'ın Ortadoğu'ya yönelik politikalarına ilişkin katkı sunmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili çalışanlara yol açacak farklı bir perspektif de sunması sebebiyle incelenmesi gereken değerli bir çalışmadır.